

TÍNH BIỂU TƯỢNG TRONG TIỂU THUYẾT *SUỐI NGUỒN (THE FOUNTAINHEAD)* CỦA AYN RAND

Vũ Thanh Hà¹

TÓM TẮT

Suối nguồn (The Fountainhead) của Ayn Rand là tiểu thuyết mang tính biểu tượng với những triết lý hướng đến tự do trong sáng tạo nghệ thuật. Bài nghiên cứu tập trung làm rõ đặc điểm nổi bật này của cuốn tiểu thuyết nổi tiếng của nền văn học Mỹ hiện đại ra đời vào những năm đầu thế kỷ XX.

Từ khóa: Biểu tượng, *Suối nguồn*, Ayn Rand.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Mượn câu chuyện về một kiến trúc sư với những công trình kiến trúc của nước Mỹ những năm đầu thế kỷ XX, nhà văn Ayn Rand đem đến một cái nhìn mang tính lý luận với những biểu tượng giàu triết lý. *Suối nguồn* tạo sự chú ý bởi tính biểu tượng đặc sắc chứa đựng những triết lý về tự do trong sáng tạo nghệ thuật. Cuốn tiểu thuyết là áng văn lãng mạn nhưng đằng sau đó lại phản ánh thực tiễn nhiều mặt, đặc biệt là chiều sâu tâm hồn nhà văn cùng với khát vọng đề cao sáng tạo nghệ thuật tự do nhưng vẫn lập lánh nhân sinh.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Về khái niệm biểu tượng

Theo *Từ điển thuật ngữ văn học* do nhóm Lê Bán Hán chủ biên, ở nghĩa hẹp, “Biểu tượng là một phương thức chuyển nghĩa của lời nói hoặc một loại hình tượng nghệ thuật đặc biệt có khả năng truyền cảm lớn, vừa khái quát được bản chất của một hiện tượng nào đấy, vừa thể hiện một quan niệm, một tư tưởng hay một triết lý sâu xa về con người và cuộc đời”. Thêm nữa, “Loại biểu tượng là hình tượng nghệ thuật thể hiện tập trung nguyên tắc phản ánh hiện thực trong tính quan niệm, thông qua các mô hình đời sống của văn học” [2; tr.24]. Như vậy, phản ánh bằng biểu tượng sẽ giúp nhà văn thoát khỏi cách phản ánh hiện thực khô cứng, nguyên xi, sao chép và quan trọng hơn, biểu tượng giúp họ thỏa sức thể hiện những quan niệm cá nhân về thế giới.

2.2. Quan niệm sáng tạo của nhà văn

Trong *Lời giới thiệu cho Lễ kỷ niệm 25 năm ngày xuất bản “Suối nguồn”*, Ayn Rand từng bày tỏ: “Với mục đích ghi lại cho mình và cho những người chưa từng phát hiện ra điều này: Chủ nghĩa lãng mạn là một trường phái nghệ thuật hướng tới nhận thức (the conceptual school of art). Nó không giải quyết những vấn đề vụn vặt hàng ngày của đời sống mà hướng tới giải quyết những vấn đề và giá trị vĩnh hằng, cơ bản, chung nhất của đời sống con người. Nó không ghi âm hay chụp ảnh; nó sáng tạo và định hướng. Theo ngôn ngữ của Aristotle, văn

¹ Khoa Khoa học Xã hội, Trường Đại học Hồng Đức; Email: vuthanhha@hdu.edu.vn

học lãng mạn không quan tâm tới *thế - giới - như - nó - đang - là* (things as they are) mà hướng tới *thế - giới - như - nó - có - thể - là và phải - là* (things as they might be and ought to be)” [1; tr.5]. Đó dường như cũng chính là mong muốn của Ayn Rand với “động cơ và mục đích văn chương” là “khắc họa hình ảnh con người lý tưởng”. Ayn Rand coi đó là “mục đích rốt ráo nhất”. Mẫu người “lý tưởng” của Ayn Rand là mẫu người toàn diện về tất cả các lĩnh vực. Ayn Rand đã tuân thủ mục đích ấy khi xây dựng hình tượng nhân vật Howard Roark.

2.3. Howard Roark và ý nghĩa biểu tượng của nhân vật

2.3.1. Howard Roark và quan niệm nghệ thuật

Câu chuyện cuộc đời Howard Roark bắt đầu, hay nói chính xác đã được định đoạt tại Học viện Công nghệ Stanton với một thông báo của ông trưởng khoa. Cái tin mình bị đuổi khỏi Học viện Công nghệ Stanton không làm cho Howard Roark bị sốc, anh đón nhận nó một cách bình thản như chính anh là người ra cái quyết định hài hước đó. Ông trưởng khoa kiến trúc đã mong mỗi sự thay đổi ở Howard Roark nhưng anh đã phủ nhận tất cả sự kỳ vọng đó. Đón nhận quyết định đuổi học một cách lãnh đạm hay nói cách khác là với một thái độ lịch lãm chính là một sự phủ nhận nền giáo dục kinh viện giáo điều, cứng nhắc của ngành kiến trúc - ngành nghệ thuật yêu cầu sự sáng tạo tuyệt đối. Theo quan niệm của Howard Roark, anh phải vẽ những ngôi nhà chưa từng có trên trái đất và “không có gì để nói về những tòa nhà này, ngoại trừ việc cấu trúc của chúng chắc chắn phải là như thế... Các tòa nhà không theo kiến trúc Cổ điển, không theo kiến trúc Gothic, mà cũng chẳng theo kiến trúc Phục Hưng. Chúng là kiến trúc của Howard Roark” [1; tr.9]. Cuộc đối thoại giữa ông trưởng khoa và Howard Roark phản ánh sự thất bại của cách mà người ta dạy một con người sáng tạo. Khi người ta muốn một kiến trúc sư tuân thủ những nguyên tắc kiến trúc đã tồn tại hàng trăm năm trước đó, những mẫu mực có sẵn trở thành thước đo cho mọi sáng tạo thì Howard Roark lại cho thấy đó chính là những thứ “đã được phát hiện rồi” và Howard Roark thì không muốn như vậy. Howard Roark muốn “một tòa nhà là một thực thể sống, giống như một con người. Đức hạnh của một tòa nhà là phải tuân thủ những nguyên lý của chính nó, tuân thủ triết lý xuyên suốt của nó, và phải phục vụ mục đích của chính nó. Một con người không vay mượn các bộ phận cơ thể anh ta. Một tòa nhà không vay mượn mảnh miếng linh hồn của nó” [1; tr.18]. Điều Howard Roark muốn không phải là sự giải thiêng truyền thống mà là một sự đòi hỏi tính tuyệt đối trong sáng tạo và thực dụng. Mọi thứ, nhất là những công trình kiến trúc phải là những thực thể có linh hồn mang triết lý sống của nó. Sự vay mượn hoặc bắt chước thành công của quá khứ chỉ biến nó thành một thứ kịch cớm giả danh sáng tạo mà thôi.

Nghệ thuật không thể là sự lừa dối càng không thể là sự bắt chước và vay mượn. Nhân vật Peter Keating trong *Suối nguồn*, đã được tác giả xây dựng như một ví dụ hoàn hảo cho sự vay mượn và dối trá. Ngay khi trở thành sinh viên xuất sắc nhất của Học viện Công nghệ Stanton (theo đánh giá của các “trọng đài” của ngành kiến trúc) thì chính Peter Keating cũng phải thừa nhận Howard Roark xuất sắc hơn mình. Peter Keating, chính anh ta đã phải thốt lên rằng: “Lạy Chúa! Làm sao mà Roark lại có thể gỡ rối một đờ án giống như kéo một đầu dây và cả cuộn dây cứ thế gỡ ra” [1; tr.29]. Ngay sau lúc nhận huân chương của Hiệp hội Kiến trúc sư Hoa Kỳ, Peter Keating đã tự mình thú nhận với Shlinker - người bạn và cũng từng là đối thủ của anh ta rằng: “Tớ thực sự xấu hổ về cái huân chương của Hiệp hội Kiến trúc sư Hoa Kỳ. Tớ nghĩ cậu xứng đáng nhận nó, nhưng cậu không thể hiểu rằng những kẻ hủ lậu đó suy

nghĩ như thế nào đâu” [1; tr.30]. Những kẻ hủ lậu chính là những ông thầy của anh ta, những người đã công nhận anh ta là một sinh viên xuất sắc, có một tương lai xán lạn trong ngành kiến trúc Hoa Kỳ. Chính Peter Keating đã thừa nhận với Howard Roark rằng: “Tôi thường nghĩ rằng cậu thật điên rồ. Nhưng tôi biết cậu biết nhiều về nó - về kiến trúc ấy. Ý tôi là - cậu biết những thứ mà những kẻ ngu ngốc kia không bao giờ biết. Và tôi biết rằng cậu say mê kiến trúc còn họ thì sẽ chẳng bao giờ” [1; tr.32]. Những kẻ ngu ngốc kia chính là những người như ông trưởng khoa của cái học viện Stanton, nơi đào tạo ra những kiến trúc sư tương lai.

2.3.2. Tính biểu tượng của nhân vật tình huống truyện

Câu chuyện về kiến trúc các công trình trong tiểu thuyết *Suối nguồn* đã trở thành câu chuyện về nghệ thuật sáng tạo từ lúc nào. Các nhân vật của tác phẩm cũng chia thành hai tuyến biểu tượng cho hai trường phái nghệ thuật kiến trúc. Một bên, là những Howard Roark, Henry Cameron và người ủng hộ cho trường phái này là Heller. Đây là phái chủ trương cho những đổi mới, cách tân. Henry Cameron không chấp nhận sự sao chép, “không một tòa nhà nào được sao chép từ tòa nhà nào”. Ông chủ trương “các phương pháp xây dựng mới đòi hỏi những mô hình kiến trúc mới”. Cuộc đụng độ giữa quan điểm kiến trúc của Howard Roark và Henry Cameron thực chất là xung đột giữa hai trường phái kiến trúc, một đảng muốn được vẽ những thiết kế nhà “nhằm thay đổi hình dạng của thế giới”. Howard Roark luôn mong muốn “sự sáng tạo của nhân loại cần có người tiếp nối”. Anh trăn trở “không thể cứ ăn cắp, bắt chước hay vay mượn mãi của quá khứ. Đó là một sự ăn bám”. Phái đối lập là Guy Francon, Snyte thuộc trường phái sao chép quá khứ và thực dụng. Guy Francon chủ trương vẽ lại những thành công của quá khứ, vì vậy, công trình kiến trúc của ông thường có cấu trúc chắp vá từ nhiều trường phái kiến trúc, nhằm thỏa mãn yêu cầu của những ông chủ lắm tiền, tham lam và hợm hĩnh.

Xung đột giữa hai trường phái kiến trúc thực chất là xung đột giữa hai quan điểm sáng tạo nghệ thuật và cái mới, cái sáng tạo không phải dễ dàng chiến thắng. Howard Roark từng bị đui khỏi hãng kiến trúc của Guy Francon vì mong muốn được thiết kế một tòa nhà theo lối kiến trúc của toàn nhà Dana mà Henry Cameron từng thiết kế. Howard Roark lại đầu quân cho Snyte nhưng cũng như Guy Francon, Snyte là một người thích cóp nhặt thành công của quá khứ và anh cũng không được đón nhận. Song, nghệ thuật bản thân nó luôn đồng hành cùng với cái mới và sáng tạo. Đã có những “con mắt xanh” nhìn ra tài năng của Howard Roark, Heller - một ông chủ lớn đã mời Howard vẽ thiết kế cho ngôi biệt thự của mình. Trong tờ séc trả công cho Howard sau cuộc trình diễn thiết kế về tòa biệt thự, Heller đã trân trọng viết: “Howard Roark, Kiến trúc sư”. Không chỉ xây dựng dinh thự cho Heller rồi khiến nó trở thành công trình độc đáo nổi tiếng khắp vùng quanh nó, Howard còn thiết kế một trạm xăng cách dinh thự của Heller mười dặm và đến lượt trạm xăng này cũng trở nên nổi tiếng. Tuy nhiên, hành trình để những sáng tạo nghệ thuật có chỗ đứng vẫn không hề đơn giản. Howard Roark vẫn bất lực khi anh cố gắng thuyết phục khách hàng lựa chọn thiết kế nào đó. Thật trùng hợp, những kẻ lắm tiền và ra vẻ hiểu biết về kiến trúc lại “chẳng biết cần phải xây dựng cho mình ngôi nhà đúng nghĩa của nó”. Họ giải thích sự lựa chọn của mình với lý do duy nhất: “Chỉ vì tôi thích nó. Chỉ vì đây là cái tôi muốn” [1; tr.255]. Tuy nhiên, khách hàng vẫn lựa chọn anh, có người đã coi anh như một tài năng đã được khẳng định, như cách nói của ngài Fargo về lý do ông chọn Howard Roark: “Tôi không biết nhiều về các tòa nhà.

Nhưng tôi có thể nhận biết một người biết về chúng khi tôi nhìn thấy anh ta” [1; tr.260]. Howard Roark được khách hàng đánh giá là kẻ “cuồng tín và quên mình” (Fanatic and selfless). Điều đó cho thấy sáng tạo cần có lý tưởng và người ta nên đi theo lý tưởng của mình. Lý tưởng chưa hẳn là một tín điều tôn giáo. Tín điều tôn giáo có thể là một sự mê muội của tinh thần, lý tưởng thường thể hiện ý thức cao đẹp con người hướng đến. Ngay cả khi Howard Roark không tin vào Chúa. Howard Roark thà chấp nhận làm một công nhân bình thường, thậm chí làm công việc nặng nhọc ở mỏ đá chứ không bao giờ chấp nhận vẽ những ngôi nhà lai căng, với những ý tưởng chấp vá, vay mượn. Nếu mọi ngành nghệ thuật đều được sáng tạo bởi những tác giả như kiến trúc sư Howard Roark, thì chắc chắn rằng thế giới nghệ thuật của nhân loại đã không phải chứng kiến những thứ vay mượn và chấp vá.

Ý nghĩa biểu tượng của nhân vật và tinh huởng truyện được đẩy đến đỉnh điểm ở sự kiện Howard Roark nhận thiết kế và xây dựng ngôi đền có tên *Đền thờ Linh hồn Con người*. Người sẽ giúp Howard Roark nặn bức tượng một người phụ nữ khỏa thân, tượng trưng cho linh hồn của nhân loại, bộ phận chính của ngôi đền là Mallory. Mallory, nghệ sĩ điêu khắc đầy tài năng nhưng đã rất lâu không được sáng tạo. Anh ta đang chết dần đi, dĩ nhiên, đây là cái “chết” của sáng tạo chứ không phải cái chết xác phàm. Mallory đã được “cứu sống” khi Howard trao cho anh ta trọng trách điêu khắc bức tượng - “tượng trưng cho linh hồn của nhân loại”. Mallory giống như người ta bị bỏ lại tay không trong buồng giam cùng con ác thú đang đói khiến anh ta “không còn biết sợ”. Sự sáng tạo có sức thu hút mạnh mẽ, khiến người ta quên đi mọi nỗi sợ hãi và những lời đàm tiếu tầm thường. Rất may, Dominique Francon, một tiểu thư khuê các đã nhận lời đứng làm mẫu. Cô cũng nằm trong hệ thống biểu tượng cho sự đổi mới và sáng tạo. Song, công trình hoàn thành đã vấp phải phản ứng trái chiều. Công chúng, những người bảo thủ đã lên án Howard Roark - kẻ thiết kế và xây dựng. Họ cũng lên án chủ đầu tư, rồi kiện Howard Roark ra tòa. Phiên tòa kiện Howard Roark đúng là một vở hài kịch đại diện cho sự phỉ báng của nghệ thuật và sáng tạo. Tất cả những ngôn từ, dẫn chứng và cách luận tội của quan tòa và luật sư đều trở nên vô nghĩa đối với Howard Roark. Bên nguyên đã thắng, nhưng bản chất của phiên tòa là sự độc quyền về đức tin cũng như sự thất bại của lối đạo đức giả. Nói như Dominique Francon: “Đền Stoddard phải bị phá hủy. Không phải để cứu rỗi con người khỏi nó, mà để cứu nó khỏi con người” [1; tr.580]. Con người không nên và không thể có một ngôi đền như thế, vì họ không xứng đáng.

Có thể Ayn Rand muốn câu chuyện về chàng kiến trúc sư kết thúc có hậu, nên đã để cho Howard Roark đạt được tất cả những điều mà anh ta mơ ước. Howard Roark có tham vọng là những công trình để đời mà không một kiến trúc sư nổi tiếng nào đương thời có được. Anh cũng có tình yêu chân thành và sâu sắc của người đàn bà đẹp nhất trong thiên truyện cùng những người bạn danh giá nhất, những chủ đầu tư, những khách hàng có hiểu biết về cái đẹp của kiến trúc. Howard Roark có những tình bạn trong sáng và cao thượng từ những tâm hồn và tài năng sáng tạo, những người có cùng lý tưởng với anh. Câu chuyện về cuộc cách mạng trong xây dựng ở nước Mỹ những năm đầu thế kỷ XX đã làm nền cho Ayn Rand nêu lên tuyên ngôn của nghệ thuật, yêu cầu tuyệt đối của nghệ thuật là sáng tạo và muốn sáng tạo con người phải được tự do. Sáng tạo bao giờ cũng phải trả giá đắt bằng những thất bại nhưng nó luôn khẳng định sự phát triển. Nhân loại cần sáng tạo để phát triển. Nếu một ngày nào đó nhân loại thôi sáng tạo có nghĩa ngày đó là sự kết thúc. Ayn Rand đã để cho Howard Roark chống lại thuyết kinh viện trong kiến trúc, đòi hỏi tuyệt đối trong nghệ thuật kiến trúc là sáng tạo.

3. KẾT LUẬN

Với dung lượng hơn một nghìn trang viết về nghệ thuật kiến trúc, *Suối nguồn* không phải là những trang văn nặng nề của gạch, đá, bê tông và sắt thép, cũng không chứa đựng những thuật ngữ hàn lâm của ngành xây dựng. *Suối nguồn* là một tiểu thuyết đáng đọc đối với bất cứ ai yêu thích tự do và sáng tạo. Trong sáu mươi năm qua kể từ khi xuất bản (1943), với sáu triệu bản sách được bạn đọc đón nhận, *Suối nguồn* đã khẳng định được giá trị của nó. Để kết thúc bài viết này, xin nhắc lại câu nói của nhân vật chính: “Những người sáng tạo luôn là những người có cái tôi. Cái tôi chính là toàn bộ bí mật về sức mạnh của họ - cái tôi ấy tự đầy đủ trong bản thân nó, tự vận động trong bản thân nó, và tự tái tạo trong bản thân nó. Cái tôi là nguyên nhân đầu tiên, là nguồn năng lượng, là động lực sống, là cội rễ của tất cả. Người sáng tạo không phục vụ cái gì và không phục vụ bất cứ ai. Anh ta sống vì chính bản thân mình”. “Và chỉ có bằng cách sống vì bản thân, anh ta mới có thể đạt được những thành tựu vinh quang của loài người. Đó chính là bản chất của sự thành công” [1; tr.1147].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Ayn Rand (2009), *Suối nguồn (The Fountainhead) (Tái bản)*, (Vũ Lan Anh - Đặng Quang Hiếu - Vũ Hoàng Linh - Nguyễn Kim Ngọc - Trần Thị Hà Thủy dịch, Nxb. Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [2] Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (đồng Chủ biên) (2004), *Từ điển thuật ngữ văn học*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
- [3] Bakhtin. M. (2003), *Lý luận và thi pháp tiểu thuyết*, (Phạm Vĩnh Cư tuyển chọn và dịch), Nxb. Hội Nhà văn, Hà Nội.
- [4] Ilin. I. P., Tzurganova. E. A. (Chủ biên) (2003), *Các khái niệm và thuật ngữ của các trường phái những văn học ở Tây Âu và Hoa Kỳ thế kỷ 20*, (Đào Tuấn Ảnh, Trần Hồng Vân, Lại Nguyên Ân dịch), Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.
- [5] Lã Nguyên (2018), *Phê bình kí hiệu học - Đọc văn như là hành trình tái thiết ngôn ngữ*, Nxb. Phụ nữ, Hà Nội.

SYMBOLISM IN AYN RAND'S NOVEL - THE FOUNTAINHEAD

Vu Thanh Ha

ABSTRACT

“The Fountainhead” by Ayn Rand is an iconic novel with philosophies towards freedom in artistic creativity. The research focuses on clarifying this outstanding feature of the famous novel of modern American literature published in the early years of the twentieth century.

Keywords: *Symbol, The Fountainhead, Ayn Rand.*

* Ngày nộp bài: 8/3/2023; Ngày gửi phản biện: 28/3/2023; Ngày duyệt đăng: 26/4/2023